

Ульянов О.І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. професора кафедри тактико-спеціальної
та вогневої підготовки ОДУВС

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, у зв'язку з чим держава повинна забезпечити реалізацію прав і свобод громадян.

Одним із центральних органів виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, є Національна поліція України.

Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення застосовує в межах своєї компетенції поліцейські заходи примусу, а саме: фізичний вплив, застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї.

Найбільш суворим заходом примусу є застосування вогнепальної зброї, у зв'язку з чим вкрай важливим є дотримання вимог законодавства працівниками поліції з метою недопущення перевищення повноважень та завдання шкоди.

Правові засади застосування вогнепальної зброї визначено як у національному, так і міжнародному законодавстві.

Так, відповідно до п. «с» Коментаря до ст.3 Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятого Резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН», застосування вогнепальної зброї вважається крайнім заходом. Слід докласти всіх зусиль до того, щоб виключити застосування вогнепальної зброї, особливо проти дітей. Як правило, вогнепальна зброя не повинна застосовуватися, за винятком випадків, коли підозрюваний правопорушник чинить збройний опір чи іншим чином ставить під загрозу життя інших і коли інші заходи, що мають менше винятковий характер, недостатні для затримання підозрюваного правопорушника. Про кожний випадок застосування вогнепальної зброї має бути негайно повідомлено компетентні органи влади [1].

Слід зауважити, що у всіх випадках, де йдеться мова про зброю, вживається один термін – «застосування».

Відповідно до п. 13 «Декларації про поліцію», прийнятої Парламентською асамблеєю Ради Європи (Резолюція N 690 (1979)) – поліцейські повинні отримувати ясні і чіткі вказівки щодо порядку і обставин застосування зброї.

Як бачимо в зазначеній Декларації також вживається категорія «застосування» [2].

Більш детально застосування сили та вогнепальної зброї регламентовано в «Основних принципах застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку», прийнятих восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з порушниками (Гавана, Куба, 27 серпня – 7 вересня 1990 року).

В даному документі зазначається, що службовці органів правопорядку не повинні застосовувати вогнепальну зброю проти людей, за винятком самозахисту або захисту інших осіб від неминучої загрози смерті або серйозного травмування, для запобігання вчиненню особливо серйозного злочину, пов'язаного з серйозною загрозою життю, для арешту особи, яка становить таку загрозу та чинить опір їх наказам, або для запобігання її втечі, і тільки тоді, коли менш рішучі заходи недостатні для досягнення цих цілей. За будь-яких обставин умисне застосування сили, що має смертельний наслідок, допустиме лише тоді, коли цього абсолютно неможливо уникнути з метою захисту життя.

Серед керівних принципів, правил та норм застосування вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку знаходимо наступні:

- забезпечують, щоб вогнепальна зброя застосовувалася лише за належних обставин і у такий спосіб, що знижує ризик непотрібної шкоди;
- забороняють застосування таких видів вогнепальної зброї та спорядження, які завдають надмірні поранення або становлять надмірну загрозу;
- встановлюють обов'язок зробити попередження, якщо це доцільно, коли вогнепальна зброя має бути застосована;
- передбачають систему сповіщення про випадки застосування вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку при виконанні службових обов'язків [3].

Таким чином, можемо констатувати, що і у даному документі

вживається термін «застосування» зброї.

Характерним є те, що проаналізовані три міжнародні акти вживають термін «застосування» у всіх випадках, пов'язаних із вогнепальною зброєю.

При здійсненні аналізу законодавства деяких зарубіжних країн маємо таку ж ситуацію щодо застосування вогнепальної зброї.

Так, відповідно до Закону про завдання і повноваження Баварської державної поліції від 14 вересня 1990 року [4] у всіх випадках, що стосуються вогнепальної зброї вживається термін «застосування». Наприклад ст. 66 Загальні приписи про застосування вогнепальної зброї; ст.67 Застосування зброї проти осіб; ст.68 Застосування зброї проти осіб у натовпі.

Закон Чеської Республіки про поліцію Чеської Республіки 2008 року у ст. 56. Застосування зброї, закріплює повноваження поліцейського і випадки, при яких він має право застосовувати зброю [5].

Відповідно до ст.17 Закону Республіки Польща «Про поліцію» від 1990 року [6] зазначено, якщо засоби безпосереднього примусу виявилися недостатніми або їх застосування, з огляду на обставини даної події, є неможливим, поліцейський має право застосувати вогнепальну зброю. Застосування вогнепальної зброї має відбуватися у спосіб, який завдає якомога меншої шкоди особі, проти якої застосовано вогнепальну зброю.

Таким чином, проведений аналіз законодавства, яке регулює діяльність поліції ряду європейських країн дає підстави зробити висновок про те, що у всіх випадках, пов'язаних з вогнепальною зброєю, вживається термін «застосування» зброї.

В Україні питання застосування вогнепальної зброї закріплено у ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» [7].

Відповідно до ст. 46 Закону поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови, що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

Далі у зазначеній статті прописані виняткові випадки застосування вогнепальної зброї.

При цьому законодавець вводить в обіг додаткові поняття, прописуючи те, що поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також негайно повідомити свого керівника про активне застосування

вогнепальної зброї. В чому полягає сутність термінів «застосування вогнепальної зброї» та «активного застосування вогнепальної зброї» як і самих визначень понять цих термінів законодавець не дає. Так само як і не дає визначення поняття терміну «використання» вогнепальної зброї.

Відповідно до Словника Української мови термін «застосовувати», «застосувати» означає використовувати що-небудь, запроваджувати в ужиток, а термін «використовувати», «використати» визначається через категорію застосувати, вживати що-небудь з користю, користуватися чимось[8].

Таким чином, термін «застосувати» та «використати» є синонімами. У зв'язку з чим вважається недоцільним використання в Законі одночасно категорій «застосування» та «використання» зброї. Крім того потребує визначення категорія «активне застосування зброї», оскільки від цього залежить й встановлення правомірності дій працівника поліції як щодо дотримання вимог із застосування зброї, так і щодо виконання вимоги повідомити керівника про такий факт.

Основна мета застосування вогнепальної зброї полягає у захисті життя як працівників поліції, так і інших осіб, які перебувають у небезпеці. Попри це, недотримання встановлених вимог, перевищення повноважень, чи навпаки незастосування зброї за необхідних умов, може призвести до трагічних наслідків. У зв'язку з чим, положення законодавства, яке визначає умови застосування зброї, мають бути чіткими та зрозумілими, позбавленими оціночних категорій, які не отримали законодавчого визначення.

Література:

1. Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН "Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку" від 17.12.1979 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_282/card2#Card

2. Резолюція N 690 (1979) Парламентської асамблеї Ради Європи "Декларація про поліцію" від 08.05.1979 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_803

3. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку від 07.09.1990 р. / Організація Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_334

4. Закон «Про завдання і повноваження Баварської державної поліції» від 14 вересня 1990 року // Переклад з німецької мови

здійснено Бернхардтом Шльоером, Геннадієм Рижковим (Німецький фонд міжнародного правового співробітництва) [Електронний ресурс] Режим доступу: pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/Bav_90.pdf

5. Закон Чеської Республіки «Про поліцію Чеської Республіки» 17.07. 2008 р. // Переклад з чеської мови здійснено Андрієм Поритком за рахунок коштів програми «Матра» Посольства Королівства Нідерландів [Електронний ресурс] Режим доступу: pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/cheh_2.pdf

6. Закон Республіки Польща «Про поліцію» від 1990 р. // Переклад з польської мови здійснено Андрієм Поритком за рахунок коштів програми «Матра» Посольства Королівства Нідерландів [Електронний ресурс] Режим доступу: pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/cheh_2.pdf

7. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page2>

8. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970 – 1980.